

A PEDAGÓGUSJELÖLTEK KAZINCZY-VERSENYE

A pedagógusjelöltek Kazinczy Ferencről elnevezett szép magyar beszéd versenyének 34. országos döntője

Pannon Egyetem, Veszprém, 2006. április 12–14.

A hazai és a határon túli felsőoktatási pedagógusképző intézmények hallgatói számára rendezett verseny tudományos ülészsakkal kezdődött a Veszprémi Akadémiai Bizottság székházában, amelyet a Pannon Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja, dr. Földes Csaba egyetemi tanár és dr. Gósy Mária tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE), a Kazinczy Ferenc szép magyar beszéd verseny elnöke nyitott meg. Ezt követően öt előadás hangzott el:

Adamikné Jászó Anna: *A főiskolai hallgatók beszéde;*

Jancsó Miklós: *A beszédtechnika oktatásának története az erdélyi magyar felsőoktatásban;*

Bóna Judit: *A beszédtempó;*

Imre Angéla: *A hangsúlyészlelés és a helyes hangsúly;*

Rozgonyiné Molnár Emma: *A beszédtechnika tanítása.*

A hallgatóság soraiban mind a résztvevők, mind a kísérő tanárok, valamint a helyi egyetemi hallgatók is jelen voltak.

A tudományos ülészsak után a Pannon Egyetem rektorhelyettese, dr. Kristóf János egyetemi tanár köszöntötte a résztvevőket a Bölcsészettudományi Kar fogadásán, amelyen dr. Mang Béla felsőoktatási helyettes államtitkár is részt vett és felszólalt: hangsúlyozta a verseny jelentőségét a pedagógusképző intézmények körében. Gósy Mária megköszönte a minisztérium támogatását, és megfogalmazta reményét, hogy a minisztérium a továbbiakban is segíti ennek a három és fél évtizedes nemes vetélkedésnek a folytatását.

A 2006-os Kazinczy-versenyen az előzőeknél jóval több felsőoktatási intézmény képviseltette magát: több mint 30 hazai és határon túli tanárképző főiskola, tanítóképző főiskola és egyetem 65 hallgatója és kísérő tanára vett részt a háromnapos rendezvényen.

A versenyen a kötelező és szabadon választott szövegek bemutatásáról hangfelvétel készült, amely tudományos kutatás alapjául szolgálhat.

Április 13-án reggel a szabadon választott szövegek előadásával kezdődött meg a viadal. A versenykiírásban szereplő szövegválasztási szempontokat (20-21. századi, esetleg 19. századi magyar publicisztika, esszé vagy kevésbé párbeszédess szép próza) a résztvevők többsége figyelembe vette. Mikszáth Kálmántól kezdve egészen Esterházy Péterig tallóztak a diákok, bár idén is, mint minden

évben, Kosztolányi Dezső és Márai Sándor művei voltak a legnépszerűbbek, illetve sokan választottak a (magyar) nyelvről szóló szöveget (pl. Nagy László, Illyés Gyula, Kodály Zoltán, Bárczi Géza tollából). Némelyik szöveg túl hosszú volt, jócskán meghaladta a versenyfelhívásban szereplő 3 percet, ezekben az esetekben a zsűri – a versenyzőknek az előző évekhez képest magas létszáma miatt – szigorúan vette a versenykiírást, és leállította az előadót. Néhány, különböző okok miatt nem megfelelő – pl. műfajilag nem ideillő (ismeretterjesztő jellegű) vagy nem felolvasásra, előadásra alkalmas, illetve párbeszédessé – szöveget is hallhattunk.

A délután elhangzó kötelező szöveg egy eredetileg is kifejezetten felolvasásra szánt textus volt: a rövid részlet a veszprémi születésű nyelvésznek, Simonyi Zsigmondnak a nyelvtudományról megfogalmazott gondolatait tartalmazta. A Simonyi-gondolatok értő és értető bemutatásának a nehézségét elsősorban a szöveg nyelvezetének régiessége, 19. századi volta okozta a versenyzőknek.

A zsűri munkájában Gósy Mária elnöklete alatt Wacha Imre, Hoffmann István (Debreceni Egyetem), Nyirkos István (Debreceni Egyetem), N. Markó Julianna (Berzsenyi Dániel Főiskola), Süveges Gergő (Magyar Televízió), Markó Alexandra (ELTE), Fodor Eszter (Pannon Egyetem) és Pelczéder Katalin (Pannon Egyetem) vettek részt.

A zsűri feladata a versenyzők szokatlanul nagy száma (46) miatt nehéz és fárasztó volt, de a zsűritagok mindvégig egyetértésben és gördülékenyen dolgoztak, még ha volt is, aki szigorúbban, és olyan is, aki engedékenyebben pontozott. A reményeink szerint igazságos végeredmény éppen a zsűri sokszínűségének, változatos összetételének (egyetemi oktatók, tévébemondó, Kazinczy-díjas egyetemi hallgató) volt köszönhető.

A maximálisan elérhető 180 pontból az első helyezett 155 pontot, a 45. helyezett 68 pontot ért el. Ez azt mutatja, hogy a mezőny – felkészültségét tekintve – meglehetősen vegyes volt.

Az első 14 helyezett kapott Kazinczy-érmeket, az ő pontszámaik között szinte csak 1-1 pont különbség jelentkezett.

A szervező intézmény büszke arra, hogy a nagyon fiatal (mindössze 5 éves) Magyar Nyelvtudományi Tanszék hallgatói közül kettő is a díjazottak közé kerülhetett.

A Kazinczy-érmes versenyzők sorrendben a következők: Egyedi Mónika (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), Bak Anita Zsófia (ELTE BTK), Fenyvesi Zoltán (Pécsi Egyetem), Kéner Balázs (ELTE BTK), Szabó Pálma (Pannon Egyetem), Perczes Nikolett (ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar), Meleg Gábor (ELTE BTK), Nagy Róbert (Szegedi Tudományegyetem), Molnár Anikó (Pannon Egyetem), Dávid Ádám (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), Deák Vera (ELTE BTK), Tulman Géza (Berzsenyi Dániel Főiskola), Hódi Viktória (Szegedi Tudományegyetem), Vanya Barbara (Konstantin Egyetem, Nyitra).

A díjazottak mellett minden versenyző értékes könyvjutalomban részesült az Oktatási Minisztériumnak, a Pannon Egyetemnek, a Veszprém Megyei Eötvös Könyvtárnak és Veszprém Megyei Jogú Városnak köszönhetően.

A 2007. évi 35. Kazinczy szép beszéd verseny szervezője az Esztergomi Tanítóképző Főiskola lesz.

S. Novotny Júlia – Pelczéder Katalin

Simonyi Zsigmond: A nyelvtudományról (Felolvasás a veszprémi iparos ifjak képző és segélyző körében 1877. január 2-án – részlet)

A verseny kötelező szövege

S ha itt előadást akarok tartani, miről szólanék egyébről, mint arról, amivel folyvást foglalkozom, a nyelvtudományról? Akik figyelemmel kísérték az itt tartott előadásokat, többnyire természeti, anyagi dolgokról hallottak, ritkábban az emberi elme működéseiről. Mert hamarabb és többször szokott az ember a külvilági, szemmel látható, kézzel fogható dolgokkal foglalkozni, mint saját elméjével s az ebben történő változatos eseményekkel. Pedig semmi sem lehet nagyobb befolyással szellemi haladásunkra, mintha magunkat, saját belső életünket mentől jobban megismerjük. S az emberi elmének egyik legcsodásabb műve a beszéd, a nyelv. Azt mondja egy hírneves író „Még nem mondhatjuk meg, mi a nyelv. Lehet a természet szüleménye, lehet az ember műve, vagy az Isten adománya. De akármelyik körbe tartozzék, a maga körében nincs, ami fölülhaladná, avagy csak hozzá fogható volna is. Ha a természet szüleménye, akkor a természetnek legutolsó és betetőző terméke, melyet csak magának az embernek tartott fenn. Ha az ember műve, akkor a művész-embert majdnem isteni teremtővé emeli. Ha isteni ajándék, akkor Istennek legnagyobb adománya, mert általa szólt Isten az emberhez, és általa szól ember az Istenhez, imádvá, könyörögve, elmélkedve.” A régi indiaiak szent énekeiben isteni rangra emelték a nyelvet, himnuszokat mondtak neki, s azt mondták róla, hogy az istennel volt együtt kezdettől fogva s hogy csodás dolgokat mívelt; bölcsaik pedig azt mondták, hogy a nyelv és a lehellet házasságából születik az emberi szellem. Az újabbkori tudósok közül is mondják némelyek, hogy a nyelv előbb megvolt, mint az ész, vagy legalább hogy együtt fejlődött az embernek esze és nyelve, hogy „nincs nyelv ész nélkül és nincs ész nyelv nélkül”, és általánosan elismerik, hogy a meghatározottabb válaszfalat ember és állat között éppen a nyelv képezi.

A 2006-os döntő kötelező szövegének értelmezése és előadásának egyfajta megközelítése

Az elmúlt három év Szép magyar beszéd országos döntőjének kötelező szövegei közül első ránézésre a 2006-os, a legutóbbi tűnik legnehezebbnek a téma tagolásának vizuális jelölése szempontjából. Magyarán mondva nincsenek mikroszerkezeti egységek, így a „faltól-falig” sorok átlátása, átfésülése nagyobb figyelmet kíván az előadótól. Ám, ha tüzetesebben megnézzük, a szöveg értő-értető előadását nem elsősorban a tipográfiája határozza meg. Sokkal inkább az, hogy szerzője melyiket szánta olvasásra, s melyiket megszólaltatásra. Vagyis, hogy az esszé, az értekező próza, a tudományos ismeretterjesztés műfajának írott vagy beszélt változata-e a kiválasztott alkotás.

Horváth János írása a Pázmány-életmű egy fontos darabját jellemzi, elemzi, hatását értékeli (2004). Németh László a kritika feladatáról értekezik vallomásos, önmegszólító modorban (2005). Mindkettő gyönyörű nyelvezetű, hatalmas szófűzésekkel, szóképekkel, szerkezetes jelzőkkel, felsorolásokkal stb., de ezek a művészi eszközök ilyen töménységben nehezen befogadhatók még a vajt fülű hallgató számára is. Pláne, hogy a versenyzők mindössze 15-20 percet kapnak az értelmezésére.

Mennyiben más a 2006-os Simonyi Zsigmond-írás? Annyiban, hogy ez nem „írás”, hanem beszéd. Minden kétséget kizáróan maga a szerző mondja ezt ki az első mondatában. Egyértelmű, hogy egy szónoki beszéd – felolvasó ülésen való felszólalás – bizonyos részéről van szó. *S ha itt előadást akarok tartani* – utal arra, hogy mi csak bekapcsolódunk a szónoklatba, mert vélhetően előtte már elhangzott az ún. *captatio benevolentiae*. A nyitó mondat a téma megadása (*docilitas*), vagyis: én, a nyelvész miről szólhatnék, mint a nyelvtudományról. A figyelem megragadását (*attentio*) pedig azzal éri el Simonyi, hogy szembeállítja az addig elhangzottakkal az ő mondandójának lényegét: a szellemi haladás feltétele a nyelv megismerése. Majd konklúziómondatral zárja az első részt: *S az emberi elmének egyik legcsodásabb műve a beszéd, a nyelv*.

Az új gondolategység, a 2. rész, e tétel kifejtése egy idézettel. Ez amolyan érvelő-narratív rész hatásos gondolatrítmussal, egy dialektikus érvsor, gradatív fokozás formájában: *Ha a természet [...] akkor [...] az embernek tartott fönn. Ha az ember műve [...] isteni teremtvé emeli. Ha isteni ajándék [...] akkor Istennek legnagyobb adománya*.

Ezt folytatja, fokozza a harmadik egységben emlegetve *az isteni rangra emelkedett nyelv-et*, valamint egy újabbkori tudós vélekedését chiazmusban összegezve: *nincs nyelv ész nélkül, és nincs ész nyelv nélkül*. Simonyi Zsigmond az elmondottak alapján arra a következtetésre készíti a hallgatóját, hogy *az ember lényege a nyelv, amely elkülöníti őt az állattól*. (Eddig tart a szónoklat számunkra, de nyilván folytatódik példák, érvek sorával...)

A verseny résztvevői kb. 80%-ban fölfedezték ezeket a gondolati egységeket. Akik nem, azok többnyire csak szó szerkezeteket, mondatokat görgettek végig előadásukban. Nézzünk most egy hiteles interpretációs lehetőséget, és nézzük a kevésbé sikeres produkciók okait.

Mivel narratív, érvelő szövegről van szó, minden pátosztól és indulattól mentes a hangvétele. Zárójelben azért meg kell jegyezni, hogy a szerzőt és címet látva többen rögtön átszellemültek. Ennek egyik oka lehet az, hogy a középiskolai Szép magyar beszéd vetélkedőkön még mindig az édes anyanyelvünkről szóló – kissé már közhelyes, „pohos” – zengeményeket ajánlják tanítványaiknak a jóakarató tanárok. Ezért kezdi a kezdő diák középhangsávjánál, normális hangfekvésénél egy regiszterrel magasabban, kenetteljesen, elrebegve ezt az amúgy tárgyilagos szöveget. Hasonló okból hiteltelen az ún. **túldramatizálás**, amikor a felolvasó emelkedik a deszkákról, és olyan tragikus közegbe helyezi a szerző gondolatait, ahol azok sosem fordulhattak elő. Ugyanúgy, a **didaktikus, kioktató hangvételnél** is az a fő oka, hogy nem sikerült megérteni, miről kellene meggyőzni a hallgatóságot. Ilyenkor élnek gyakran a **puszta hangerőváltással**. Szövegritmus – tempó- és dallamváltás – nélkülül pedig monoton, unalmas lesz a felolvasás. Amíg nem tudja megkülönböztetni valaki a **vezérszólamot** és az **aláfestéseket** egymástól, csak **írásjeleket hangosít meg agyontördelve a beszédművet**. (Akad elvéve olyan is, aki azért csinál a kétpercesből négyperces előadást, mert élvezzi a hangját: lebegtet, indokolatlan szüneteket tart, széttagol nagy ívű szólamokat.)

Ebben a szónoki beszédben több helyen is érdemes átértékelni a központozást. E tekintetben kritikus máris az első mondat. Ha csupaszítom, így hangzana: *Miről szólnék másról, mint a nyelvtudományról!* Egy nyelvész szájából ez **evidenciakijelentés**. Nyilván csak formai jegy a kérdőjel, mivel kérdő névmás áll a mondat élén. Így nincs szükség kérdő mondati hanglejtésre, hanem ereszkedőre. Előfordult az is, hogy valaki az első tagmondatot már kérdésnek (főmondatnak) érezte, azaz a *tartani* szónál fölszóktette a dallamot. Ugyancsak felesleges a középső rész gondolatritmusának *Ha*-val kezdődő mellékmondatait kérdőre színezní. Ezek **feltevések és következtetések, nem kérdések**.

Az általam harmadiknak tekintett részben szintén érdemes racionalizálni a mondaton belüli írásjeleket.

1. állítás: *A régi indiaiak [...] a nyelvet. Himnuszokat [...] mívelt. Bölcsaik [...] szellem.*

2. állítás: *Az újabbkori [...] esze és nyelve: hogy [...] nélkül. És általánosan [...] képezi.*

Mindezt nem légzéstechnikai okokból, nem is szájbarágás céljából képzelem így, hanem az értelmi tagolás kívánja ezt.

Hadd essék szó még a **hangsúlyozásról!** Részben a rossz légvétel miatt csúszik el a hangsúly, de többnyire a rossz értelmezésből adódnak a tévesztések. Pedig például a 2. mondatban levő szembeállítás *többnyire ↔ ritkábban* szavai mellékhangsúlyosak, míg az utánuk következő jelzős szerkezetek főhangsúlyosak.

A középső rész anaphorája megadja alapját a főhangsúlyoknak. *Lehet a termézet szüleménye, lehet az ember műve, vagy az Isten adománya.* Épp ilyen módon hangoztatandó a részletező, kifejtő rész is a hangsúlyviszonyokat tekintve.

A 3. részben is van egy vitára okot adó mondat szerkezet. Ha így írta volna Simonyi, hogy *A régi indiaiak szent énekeiben isteni rangra emelték a nyelvet, így az indiaiak alanya lenne a mondatnak.* De itt az áll, hogy *az indiaiak szent énekeiben* = szerkezetes jelző, és hozzá *az isteni rangra emelték* = igei állítmány rejtett alannyal. (Vagyis ma így hangozhatna: *A régi indiaiak szent énekeiben isteni rangra emelkedett a nyelv.*) Ha tovább nézzük a mondat tömb állítmányait, azok is mind rejtett alanyúak: emelték, mondták stb.

Érdekes, hogy a szövegben háromszor is szerepel a *magá, magunk, magának*. Egyik esetben sem főhangsúlyos a személyes névmás nyomatékos alakja. Mégis többeknél hallani lehetett így: *magának | az embernek tartott fönn*. Ha hangsúlyos, és még szünet is követi, akkor félreérthetővé válik a szándékolt gondolat.

Bár nem mondatfonetikai kérdés, inkább beszédtechnikai, mégis összefügg a szövegtértséssel a **koartikuláció**. Nem a szavakon belüli hangkapcsolati törvényszerűségekkel volt baj, sokkal inkább a **szóhatárokon** történő eltolódásokkal. Aki blattol, vagyis – mint fentebb megjegyeztem – csak szó szerkezeteket, mondatokat próbál olvasni, annak nehéz az írásképtől elszabadulni, csak betűket kapcsol össze.

A versenyt értékelvén egyetértettünk Süveges Gergő zsűritag társammal, hogy a magyar nyelvben igen sok szó kezdődik *z*-vel, *t*-vel, *s*-sel. Mire alapozzuk ezt? Nagyon gyakori a határozott névelő *z* hangjának **átrántása** a következő szóba, pl. *a_zitt, a_zemberi, a_zujabbkori, a_zebben, a_zisten* stb. A *t-s* példák: *ít_telőadást, előadás_takarok, tartot_telőadásokat, szólot_tisten, közöt_téppen*. Az *s* kötőszó: *s_éz, s_így, s_ott, s_ogy* stb.

Hogyan kerülhetjük el ezeket a hibákat? Ha a ritmus nagyon fontos elemére, a **szünetre** is figyelünk. Látható, hogy az a **pillanatnyi értelmeseítő szünet** hiányzott ezekből a szókapcsolatokból.

A kevés archaikus szóalak mechanikus felolvasása is vezetett tévesztésekhez. Például *szólanék* helyett *szólnék*; *mentől ~ mentül, mentöl*; *mível ~ művelt*. (Szemantikai archaizmus: *lehellet ~ lélek*.)

Folytathatnám az észrevételeket, de remélem, ennyivel is adtam valami képet arról, hogyan értelmeztem és hogyan interpretálnám én a szöveget. Végezetül, a versenyzők legalább 70-75%-a más-más módon, de hitelesen hangsúlyozta meg ezt a szöveget.

N. Markó Julianna